

УДК 719

Асист. С.М. Мельничук – НЛТУ України, м. Львів

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИЧНИХ ЛАНДШАФТІВ

Проаналізовано причини руйнування історичних ландшафтів у сучасних умовах, а також проблеми їх охорони. Запропоновано методи збереження та шляхи використання історичних ландшафтів у сучасному урбанізованому середовищі.

Ключові слова: історичний ландшафт, збереження історичних ландшафтів, експлуатація історичних ландшафтів.

Assist. S.M. Melnychuk – NUFWT of Ukraine, L'viv

Problems of protection and use of historical landscapes

Reasons of historical landscapes destruction and problems of their protection in modern terms are analysed. The methods of historical landscapes preservation and ways of their use in the modern urbanized environment are offered.

Keywords: historical landscape, preservation of historical landscapes, exploitation of historical landscapes.

Роль історичних ландшафтів у формуванні сучасного середовища життя людини є однією з головних. Разом з пам'ятками архітектури і містобудування вони втілюють саму історію, і водночас – ті вироблені століттями прийоми гармонізації суперечливих процесів розвитку середовища, які так необхідні у сьогоденній практиці. Історичні ландшафти можуть створити істотний резерв територій для організації відпочинку. Нерідко історичні ландшафти є поєднанням пам'яток археології, історії, містобудування й архітектури, тому їх охорона і відновлення мають особливе значення.

На сьогодні у міжнародній практиці прийнято визначення історичного ландшафту, затверджене на нараді Міжнародної федерації ландшафтних архітекторів, яка відбулася за сприяння ЮНЕСКО в 1977 р. у Кіото (Японія) [4]: історичний ландшафт є результатом події чи низки подій історичного значення, історичним ландшафтом може також бути вираження певного періоду в розвитку цивілізації чи певного стилю життя, що сприймається візуально. Отже, історичні ландшафти є різновидом антропогенних ландшафтів. Вони – слід певних історичних процесів, які колись видозмінили дану природну основу.

Історичні ландшафти поділяють на декілька типів відповідно до видів діяльності, які стали причиною їх формування: садово-паркові, сільськогосподарські, інженерно-технічні, воєнні, меморіальні. Серед них найбільш вивченою є група садово-паркових ландшафтів, які створювалися як специфічний вид художнього твору, і часто були частиною архітектурних чи містобудівельних комплексів.

Згідно з чинним законом України "Про охорону культурної спадщини" [1], під об'єктами садово-паркового мистецтва розуміють поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами. Об'єкти архітектури та містобудування охоплюють окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва, які характеризуються відзнаками певної культури,

епохи, певних стилів, традицій або авторів; природно-архітектурні комплекси (ансамблі), історичні центри, вулиці, квартали, площі, залишки давнього розпланування та забудови, що є носієм певних містобудівних ідей.

Проблема полягає в тому, що багато історичних ландшафтів перебувають у незадовільному стані. Одні з них давно забуті, занедбані, інші активно використовують, але не за призначенням – забудовують випадковими спорудами, або піддаються негативним антропогенним впливам: витоптують неорганізовані маси відвідувачів, іноді вирубують, водойми засипають і зрівнюються зі землею.

Аналіз стану історичних ландшафтів у різних районах країни дають змогу назвати найбільш загальні причини їх руйнування:

1. Міста, які раніше розрослися повільними темпами, тепер за декілька років буквально "ковтають" прилеглі території, а історичні ландшафти при цьому зникають безслідно;
2. Історичні ландшафти, збережені в процесі росту міста, опинившись у новому оточенні, не можуть пристосуватися до змінених умов і швидко деградують;
3. Великі території, в тому числі і паркові, розподіляються між різними відомствами, частково забудовуються і втрачають свою композиційну цілісність;
4. Стрімкий ріст автомобілізації призводить до розширення наявних доріг і прокладання нових магістралей, які, переважно, проходять через території історичних ландшафтів;
5. Збільшення кількості населення і активізація всіх видів туризму призводить до значного зростання відвідуваності, котре без попередньої підготовки історичних територій завдає їм значної шкоди;
6. За загальної нестачі територій для відпочинку багато історичних ландшафтів (особливо парки), які опинилися у складі нових житлових утворень, стихійно пристосовують для спорту, масових розваг; це неоправно деформує історичну структуру;
7. Забруднення повітря, води і ґрунту – найновіша, однак досить небезпечна причина, яка призводить до поступового руйнування всіх компонентів історичного ландшафту.

Значною проблемою залишається неможливість визначити межі історичного ландшафту. Здебільшого історичні межі ландшафтів піддавалися багатократним змінам, тобто, вони, наче "розмиті" в процесі зміни землекористування, а тому дуже часто трапляються випадки, коли границі історичного ландшафту урізані відповідно до сучасних потреб і визначаються просто за залишеними територіями. Яскравим прикладом такого явища є зміна меж території міського парку в м. Сокалі Львівської обл. У середині XIX ст. зелені території простягалися довгою смугою вздовж р. Західний Буг і слугували повноцінним місцем відпочинку міського населення. До наших днів дійшов невеличкий клаптик паркової зелені, який і надалі продовжує зменшуватись.

Крім перелічених зовнішніх причин, зумовлених зміною середовища, існують і внутрішні причини. Так, у міських умовах частіше виникають різні хвороби насаджень, не говорячи уже про природне фізичне старіння насаджень, яке вимагає їх періодичної заміни. Все це змінює вигляд історичного ландшаф-

ту, знижує його цінність в очах сучасної людини. Вплив часу відбивається і на більш стійких елементах – руйнуються будівлі, видозмінюється рельєф, водні системи. Всі ці причини призводять до того, що історичний характер ландшафту потребує на кожному етапі розвитку середовища виявлення заново, підтвердження своєї екологічної, історико-культурної і естетичної цінності.

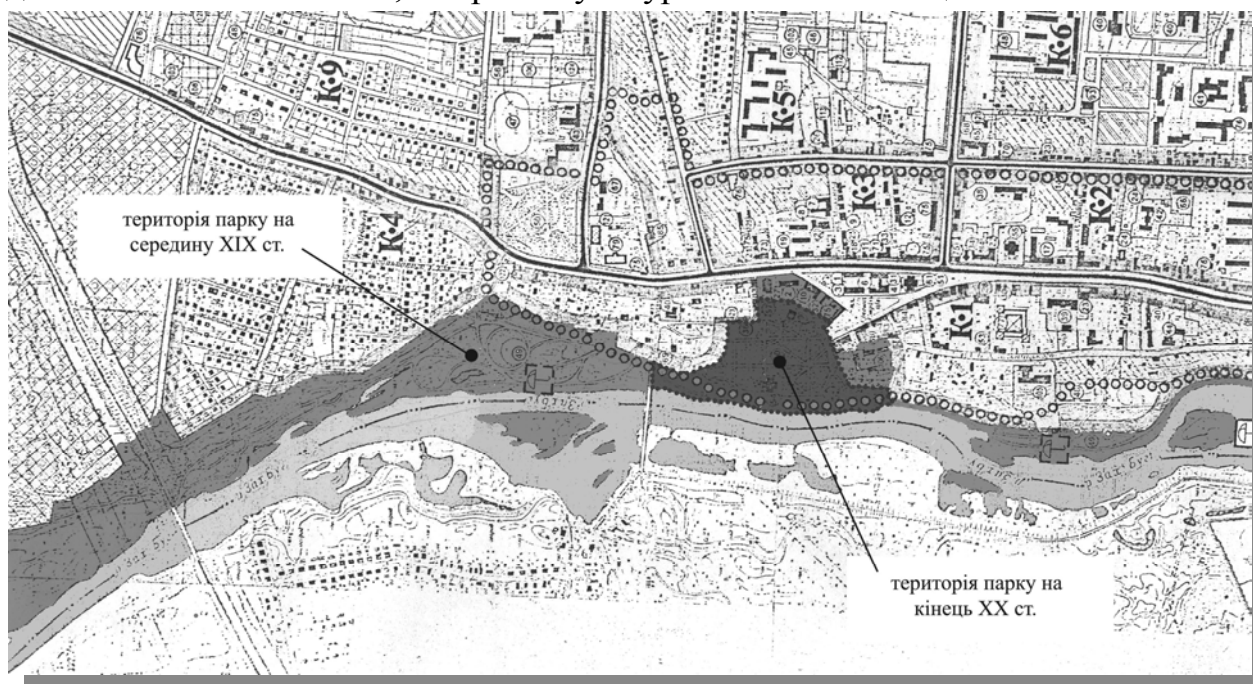

Рис. Втрата території міського парку у м. Сокалі Львівської обл.

Найкращі умови збереження історичних ландшафтів складаються в межах великих охоронних територій – природних парків, заповідників, заказників. Тут практично відсутні всі види шкідливих впливів урбанізованого середовища, і до того ж часто зберігається можливість підтримувати наявний стан ландшафту в процесі традиційної експлуатації. Однак природні закономірності розвитку, яким підвладні й історичні ландшафти, поступово змінюють їх, деформуючи особливо просторову композицію. Тому першочергово постає завдання виявлення архітектурно-ландшафтних комплексів, як композиційної основи системи історичних ландшафтів, і об'єднання їх за допомогою чітко організованих маршрутів, які забезпечуватимуть і обслуговування території, і її сприйняття туристами, і регулювання відвідуваності.

У великих містах історичні ландшафти, навпаки, перебувають під найбільшим тиском з боку урбанізованого оточення. Він виражається і в тому, що територія історичного ландшафту, зазвичай, буває урізана до мінімуму, і в тому, що постійний вплив нового екологічного середовища видозмінює ландшафт у всіх його характеристиках. При цьому важливо відзначити, що нове оточення може бути цілком сприятливим у санітарно-гігієнічному аспекті – на історичний ландшафт впливає сама зміна цього середовища, оскільки в ньому, згідно з природними закономірностями, починають діяти процеси, які пристосовують його до нового середовища, об'єднуючи їх в екологічне ціле. Тому штучний характер історичного ландшафту, який охороняється у великому місті, зростає в тому розумінні, що він потребує постійної підтримки з боку людини, потребує особливого режиму експлуатації. Крім

того, історичний ландшафт у великому місті може існувати лише в умовах обмеження функцій – в його межах допустимий лише пасивний відпочинок – прогулянки, огляд експозицій. Тому аналіз таких об'єктів, який здійснюється з метою виявлення проблем охорони і можливостей їх використання, потрібно проводити одночасно для самого історичного ландшафту і для його оточення. Це дає змогу вибрати напрямок відновлення історичного ландшафту, визначити його функції і передбачити додаткові ділянки в оточуючій забудові, здатні взяти на себе рекреаційні функції, вилучені з території самого об'єкта. Основне завдання аналізу, таким чином, полягає у вирішенні функціональних зв'язків історичного ландшафту з оточенням великого міста.

Використання ландшафтів в умовах малих і середніх міст і в умовах приміської зони має багато спільних рис. У цих умовах зберігається можливість відновлення композиційної єдності історичного ландшафту і оточення, що в попередньо описаних випадках є неможливим. Тому аналіз в обох випадках спрямований передусім на виявлення меж історичного ландшафту і порівняння його положення в історичній системі освоєння і розселення та в сучасній. І в місті середніх розмірів, і в приміській зоні часто зберігається можливість встановити для історичного ландшафту екологічні охоронні зони і зони регулювання забудови, що сприяє гармонійному розвитку історичного ландшафту разом з оточенням. У цих ситуаціях найважливішим є виявлення просторового каркасу, який визначає композиційну та екологічну єдність ландшафту, і його зв'язку з оточенням.

Таким чином, незважаючи на значні відмінності у завданнях збереження і використання історичних ландшафтів у різних умовах, їхнє основне призначення полягає у забезпеченні послідовності розвитку середовища життя людини. Основний теоретичний принцип збереження історичного ландшафту полягає у виявленні історико-культурного каркасу, втіленого у відносно стабільних елементах ландшафту і пам'ятних споруд, і охорона цілісності його об'ємно-просторової структури на фоні ландшафтів, які постійно змінюються згідно з природними закономірностями.

Фрагментарне збереження історичних ландшафтів як напрямок є безперспективним, оскільки рано чи пізно ці відокремлені ділянки неминуче зруйнуються і спотворяться під впливом зміненого оточення. Перспективним сучасним напрямком є виділення зон охоронних ландшафтів, до яких входили би ті історичні ландшафти, котрі і сьогодні ще мають природоохоронне значення для міста, є частиною системи, яка регулює стан міського середовища.

Особливою проблемою залишається підбір відповідного функціонального використання, оскільки лише обґрунтований і цілеспрямований характер пристосування і експлуатації може забезпечити подальше існування історичного ландшафту в умовах сучасного оточуючого середовища.

Завдання збереження історичних ландшафтів, як і завдання збереження природного середовища, перебувають у постійному протиріччі із завданнями освоєння і використання природних ресурсів. Протиріччя це носить принциповий характер і в кожному окремому випадку повинно вирішуватись шляхом особливого комплексу заходів, які дають змогу досягнути стану антропогенної рівноваги.

Література

1. Закон України "Про охорону культурної спадщини" // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000. – № 39.
 2. Микулина Е.М. Исторические ландшафты в градостроительном проектировании : учебное пособ. – М. : Изд -во МАРХИ, 1983. – 106 с.
 3. Микулина Е.М., Барсова И.В., Баулина В.В. Использование исторических ландшафтов для отдыха. – М. : Знание, 1975. – 74 с.
 4. ICOMOS Newsletter – Autumn 1977, Number 11.
-

УДК 85.110.5

А.И. Залевский – Городкоммунхоз, г. Киев

КРАСОТА – МОГУЩЕСТВЕННЫЙ ФАКТОР ОХРАНЫ ПРИРОДЫ

Рассматриваются основные постулаты эстетического начала, способы формирования декоративных насаждений с точки зрения художников и искусствоведов, а также рассматривается роль будущих специалистов – садоводов, ландшафтных архитекторов в создании садов и парков будущего.

Ключевые слова: садоводство, ландшафтная архитектура, искусство, сады, парки.

A.I. Zalevskiy – Municipal service, Kyiv

Beauty as a mighty factor of nature protection

Basic postulates of the aesthetic beginning and methods of the decorative planting forming are examined from point of artists and art critics, and also the role of future specialists – fruit-growers, landscape architects in creation of gardens and parks of the future is examined in this publication.

Keywords: gardening, landscape architecture, art, garden and parks.

Целью науки является познание действительности. Её возможности бесконечны, а главным орудием является логическое мышление. Однако мир мы также познаем через чувства, ощущения, которые у человека опосредованы с логикой и возможности здесь также безграничны. Наивысшего уровня в этом мы достигли в отражении мира через произведения искусства. Не требует подтверждения то, что создание садов и парков – это искусство, потому что таким образом мы приумножаем красоту природы. Но многие считают, что природа сама по себе красива, что собственно искусство в парки привносит архитектурная планировка и другие элементы архитектуры, что синтез архитектуры и природы составляет суть ландшафтной архитектуры. С этим можно согласиться, но частично.

Дело в том, что в парках не просто участки леса и не естественные фитоценозы, а культурфитоценозы. В одних случаях они создаются методами лесоводства в загущенных молодых посадках, в других – садовыми, сразу на постоянные места. Что касается цветников и газонов, то это агрономия в чистом виде. В создании пейзажей применяются все методы одновременно. В этом состоит особое пейзажное искусство.

Так что же в этом искусстве является главным?

Известно, что в искусстве акценты – один из главных инструментов, приемов. Мы, природоведы, должны ставить акцент на природе. Совершенно